Hogyan válhatnak a tradicionális magyar kisvárosok Okos Várossá?

Az okos város

Új esély a tudatos településfejlesztés meghonosítására

Az utóbbi időben egyre gyakrabban hallhatunk az „okos város” – vagy, ahogy a nemzetközi szaknyelv használja, „smart city” – fejlesztésekről. Bár a fogalom már 1997-ben felbukkant Stephen Graham és Alessandro Aurigi virtuális városokról szóló írásában [1], az elmúlt húsz évben a településfejlesztő szakma nem tudott nemzetközileg egységesen elfogadott definíciót találni sem magának a fogalomnak, sem a hozzá köthető településfejlesztési módszertannak. Azon túl, hogy minden település nyilvánvalóan egyedi és nehezen tipizálható, valószínűleg elsődleges oka ennek, hogy a technológiaszolgáltató óriásvállalatok saját termékeik piaci érdekeinek megfelelően folyamatosan újraértelmezik a kifejezést [2]. Az IBM, a T-Systems, a Siemens, a Deutsche Telekom mind „okos város megoldásokat” kínálnak –, hogy csak néhány, Magyarországon is jelen levő vállalatot említsünk.

Az okos városok 2025-re globálisan 2 trillió dollár értékűnek becsült [3] és rohamosan fejlődő piacán a leg-

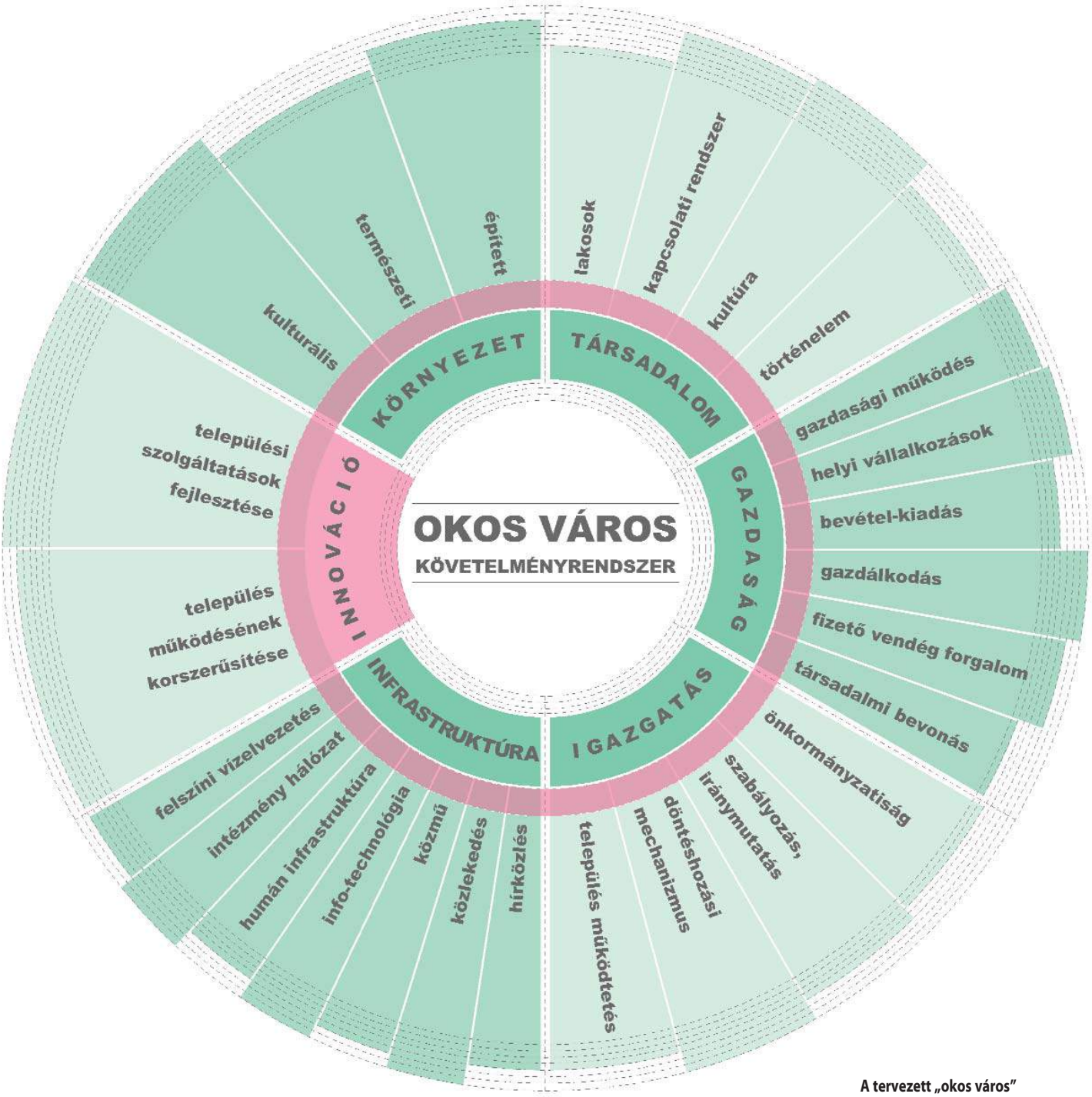

A tervezett „okos város" követelményrendszer felosztása és szegmensei
(szerző: Kállai Kata)

több országban kevés lehetősége adódik a településfejlesztés szabályozásának, hogy az okos város fejlesztéseket az üzleti érdekek elsődlegessége helyett a települések és azok polgárainak valós érdekei szerint alakíthassa. Pedig erre nagy szükség van, különösen Közép-Kelet Európában, így Magyarországon is, ahol a településfejlesztés történelmi okokból még nem jutott el egy olyan érettségi, tudatossági szintre, mint a nyugati államokban.

A magyarság csak a 12. századra hagyott fel véglegesen a nomád életmóddal, és telepedett le állandósult falvakban. Magyarországon csak a 13-14. századra alakultak ki nyugati értelemben vett, a társadalmi szerepek differenciálódásának eredményeként létrejövő, a polgárság és a kézműves-kereskedő réteg által lakott, külön jogokkal rendelkező városok. [4] A településügyi szabályozás első dokumentumai nem fejlesztésekkel, hanem elsősorban tűzvédelmi szempontoknak megfelelő telekkimérésekkel, az utcák nyomvonalának meghatározásával, valamint az építendő házak közötti távolság előírásával a biztonsághoz kapcsolódó kérdésekkel foglalkoztak. A török kor után gyakori az elhagyatott területekre való népességletelepítés mint városszabályozási tevékenység, amit jellemzően az adott területet birtokló föl-

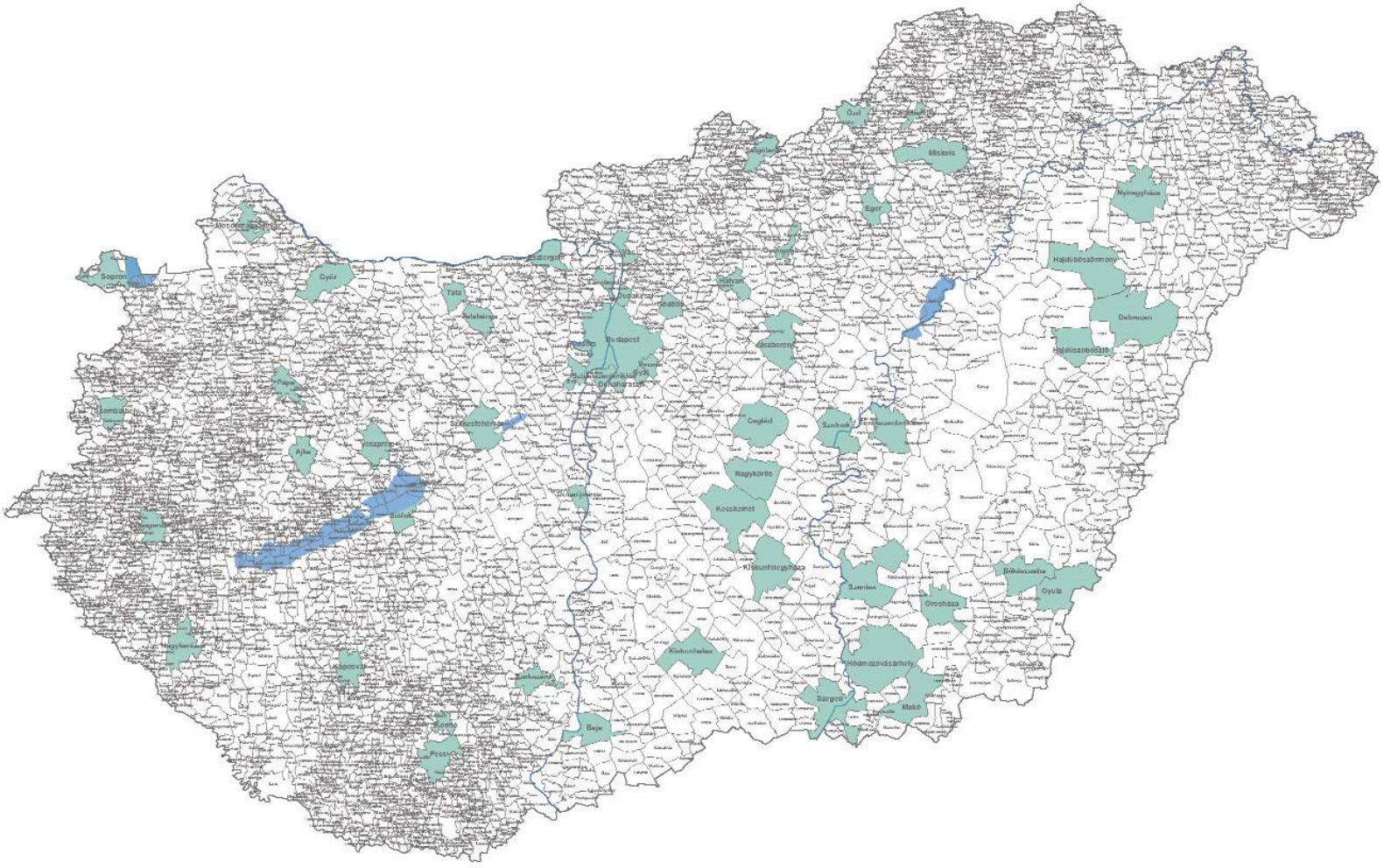

20–500 000 fő közötti városok Magyarországon

desurak valósították meg. [5] Fejlesztési döntéseik nem demokratikus, hanem kvázi egyszemélyi, „felső” döntések voltak.

Az újkori változások és a szocializmus sem segítette, sőt tovább nehezítette a tudatos, a település közösségét bevonó, ún. „alulról szerveződő” településfejlesztés meghonosodását. A szocialista rendszer városai saját bevétellel, fejlesztési forrással nem rendelkeztek, minden forrásuk a központi elosztásból származott. Az állam a forrásokat előbb a régiók között, majd a régiók a városok és falvak között osztották el. A régióközpontokban éltek az elosztást végző párt- és állami vezető hivatalnokok, akiket lokálpatrióta érzelmeik és saját székhelyük kiépítéséhez fűződő érdekeik a források helyi felhasználására ösztönöztek. A régióknak juttatott erőforrások aránytalanul nagy része így e városoknak jutott. Ekkor nőtt meg és vált nagy súlyúvá ez a 20-500 000 fő közötti városkategória a többi városok terhére.

A rendszerváltozás óta Magyarország településeinek fejlesztése a „Magyarország helyi önkormányzatairól” szóló törvény révén jogi értelemben egyértelműen a települési önkormányzatok hatáskörébe került, amelyek demokratikus úton, a helyi közösség bevonásával valósítják meg fejlesztéseiket. A korszerű jogi környezet lehetővé teszi, hogy a települések feltárják lehetőségeiket, erősségeiket és polgáraik igényeit, majd mindezen tényezők figyelembevételével fejlesztési terveket dolgozzanak ki, amelyekhez eszközöket rendelve lépésről-lépésre elérjék céljaikat.

A jogi környezet által kifejezett elmélet helyes és ideális, azonban a mindennapi gyakorlat és tapasztalat mást mutat. A települések többsége kevéssé vagy csak fenntartásokkal vonja be a helyi polgárokat a fejlesztésekről való gondolkodásba, és az igazat megvallva a polgárok többsége nem is igényli ezt – általában nagyon kicsi arányban vesznek részt ilyen témájú lakossági fórumokon, hacsak nem valamely nem kívánt fejlesztés megakadályozásáról van szó.

Ennek megfelelően az önkormányzatok többsége nem rendelkezik a helyi közösség vágyait, tényleges igényeit megtestesítő fejlesztési programmal és a lehetőségeket alaposan feltáró, reális lépéssorral. Sokkal inkább az EU forrásainak pályázati lehívhatóságára, valamint az államháztartási források adta lehetőségekre figyelnek. Így bár a jogi környezet megengedné, hogy saját igényeik mentén történjenek a fejlesztések, mégis a „Mit szeretnénk, mire van szükségünk?” alapállás helyett a „Mire lehet forrást szerezni?” felfogás a meghatározó. Nyilván-

valóan történelmileg kialakult reflex, hogy Közép-Kelet Európa települései többségükben „felülről" várják a fejlesztési lehetőségeket, és nem „alulról" építkezve fejlesztik magukat.

Ebben a mai magyar településfejlesztésre jellemző szakmai-kulturális hiátusban fontos kérdés, hogy az új lendültet hozó okos város fejlesztések miként valósulnak meg: hagyjuk, hogy a piaci szereplők diktáljanak a fenti okok miatt gyakran felkészületlen településeknek, vagy szervezett módon, több évszázados lemaradást ledolgozva vezetjük rá a településeket önmaguk organikus fejlesztésének mikéntjére az „okos város módszertan" szabályozott és képzésekkel is támogatott, fokozatos bevezetésével [6].

Az Építészeti és Építésügyi Helyettes Államtitkárság előterjesztésre került be a magyar jogrendbe az 56/2017. (III. 20.) kormányrendelettel az „okos város" és az „okos város módszertan" fogalma. A miniszterelnökség háttérintézménye, a Lechner Tudásközpont tette közzé az online okos város példatárat, és dolgozta ki az okos város fejlesztési modell első verzióját is.

A jogszabályban rögzített „okos város", „okos település" fogalmak, a módszertan és a követelményrendszer megalkotásának célja, hogy Magyarország településeinek korszerű fejlesztésével a magyar polgárokat szolgálják: legyen még jobb az élet a magyar településeken. Ennek megfelelően, a nemzetközi divattrendekkel és a digitális technológiát öncélúan reklámozó lobbival ellentétben, azt tartjuk „okos város fejlesztésnek", amely mérhető, a polgárok által közvetlenül érzékelhető választ és megoldást kínál a települések kihívásaira, és amelynek eredményeként a település egésze (gazdasága, épített, természeti és kulturális környezete, szolgáltatásai, infrastruktúrája) és a helyi polgárok életminősége teljes összetettségében kimutathatóan fejlődik.

Egy település „okossága" tehát egy, a település működésében, szervezésében, életében folyamatosan jelenlevő hozzáállás és törekvés: egyrészről az alapvető települési funkciók működjenek hibamentesen, másrészről jelenjen meg a korszerűség és az innovációra építő fejlesztés. Ebből következik, hogy tévednek azok, akik az okos város fejlesztéseket leegyszerűsítve egyenlővé teszik egy-egy digitális technológiájú termék megvásárlásával. A települési alapműködések jó minősége nélkülözhetetlen és előbbre való minden „luxusszolgáltatás" kipróbálásánál.

Míg egy alapfunkcióit kifogásolhatóan ellátó településen visszatetszést kelt, és éles kritikát vált ki a polgárokból egy túlzó, „luxus" városi termék beszerzése, addig a jól működő településeken a lakosság által is nagyra értékelt minőségugrást eredményezhet egy-egy újszerű, okos megoldás bevezetése. Különösen a fiatal korosztály helybentartásának nélkülözhetetlen követelménye a települések folyamatos és innovációra építő fejlesztése.

Amikor az okos város követelményrendszerét szeretnénk meghatározni, figyelembe kell vennünk, hogy minden település eltérő lehetőségekkel gazdálkodik, ezért egy település „okosságát" nem csak objektíven, egy statikus, országos mércéhez (a minimumkövetelményekhez) kell mérni, hanem minden esetben egyedileg, a település saját dinamikus mutatóival, „saját koordinátarendszerében" kell meghatározni. Így lehet az „okos város" követelményrendszer igazságos, hiszen nyilvánvaló, hogy a különböző régiókban az egyes települések lehetőségei és adottságai nagyon eltérőek gazdasági, társadalmi, geográfiai, kulturális és történelmi tekintetben egyaránt.

Az „okos település" követelményeket ennek megfelelően úgy kell kialakítani, hogy az alapműködésre vonatkozó minimum követelmények biztos alapokat jelentsenek a további, széles palettáról választható innovatív fejlesztéseknek, minden településméretre értelmezhetőek legyenek, valamint lehetővé tegyék a települések egyedi sajátosságaira szabható, saját „okos település" célok megállapítását, amelyek ütemezett teljesítésével végül „okos településsé" válhatnak.

Kolossa József DLA

Irodalom / References

[1] Graham, Stephen – Aurigi, Alessandro: „Urbanising cyberspace? – The nature and potential of the virtual cities movement", City Vol 2 No 7 (May 1997))pp 18-39.

[2] Kistelegdi, István et al: „A jövő Smart City-je már nem tudományos-fantasztikus elmélet…" , Metszet Vol 8 No 4 (2017 július-augusztus) pp 29-35.

[3] Bourne, James: „Smart cities market value to hit $2 trillion by 2025, says Frost & Sullivan", hozzáférhető: https://www.iot-technews.com/news/2018/apr/04/smart-cities-market-value-hit-2-trillion-2025-says-frost-sullivan/ [utolsó belépés: 2018-06-28]

[4] Körner, Zsuzsa – Nagy, Márta: A városrendezési szabályozás története Magyarországon, Műegyetemi Kiadó, Budapest 2004, p 3.

[5] Körner Zsuzsa – Nagy Márta: A városrendezési szabályozás története Magyarországon a török kortól 1945-ig, BME Építészmérnöki Kar – Urbanisztika Tanszék, Budapest 2001, p 4.

[6] Mora, Luca – Bolici, Roberto – Deakin, Mark: „The First Two Decades of Smart-City Research: A Bibliometric Analysis", Journal of Urban Technology, Vol24, Issue 1 (2017), p 6.